

УДК 347.56:614.25

МЕДИЧНА ПОМИЛКА ЯК ОСОБЛИВА ПІДСТАВА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

О. С. Грабар, Е. А. Писарєва

Анотація. У статті досліджується поняття медичної помилки. Аналіз цього явища дає підстави розглядати його як медичне та правове поняття одночасно. Визначено, що причини лікарських помилок можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні. Вказано на необхідність відрізнити випадки завдання шкоди пацієнтові внаслідок неправомірних дій медичного працівника та внаслідок дії невідворотних обставин, за існування яких не відбувається оцінка дій лікаря та настання відповідальності, а існує лише шкода як наслідок казусу.

Ключові слова: медична помилка, шкода, відшкодування шкоди, цивільно-правова відповідальність, неправомірні дії, казус.

Загальновідомим є вислів: «Errare humanum est» – «Людині властиво помилятися». Проте, на жаль, цей вислів безспірно відображає реалії сучасної лікарської діяльності. Згідно з оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, в Україні від лікарських помилок щоденно помирають 5–7 пацієнтів, а інвалідами стають 25–30 людей, хоча відповідної офіційної статистики в нашій країні немає [1].

Питання медичних помилок розглядається і в юридичній, і в медичній літературі. Дискусійним є сама природа цього явища, що ускладнюється відсутністю поняття медичної помилки у чинному законодавстві України, а також пов'язане з цим питання юридичної відповідальності за її вчинення [2, с. 59].

У юридичній літературі дослідженню медичних помилок та відшкодуванню шкоди, завданої наданням медичних послуг, присвячені наукові праці вчених, як-от: С. В. Антонов, С. Б. Булеца, А. А. Герц, Т. В. Волинець, І. В. Давидовський, О. В. Крилова, С. В. Михайлов, Н. В. Павловська, М. І. Пирогов, А. М. Савицька, С. Г. Стеценко, Р. О. Стефанчук, Н. В. Терещенко, Я. М. Шевченко та ін. Проте сьогодні проблема медичних помилок та відшкодування шкоди, завданої наданням медичних послуг, залишається актуальною через активний розвиток медицини та потребує фундаментальних опрацювань, які б відображали сучасний погляд на обрану проблематику.

Метою дослідження є визначення поняття медичної помилки як підстави для відшкодування шкоди, завданої наданням медичних послуг.

Сьогодні на доктринальному рівні існують різні підходи до розуміння медичної помилки. Вперше термін «лікарська помилка» ввів у науковий обіг видатний вітчизняний хірург М. І. Пирогов, який визначив її як хибні висновки і дії лікаря під час установлення діагнозу захворювання, визначення тактики і методики його лікування [24, с. 37]. На думку А. В. Максименко, «Лікарська помилка – це діяльність або бездіяльність медика, яка може призвести до дуже трагічних наслідків» [3, с. 114].

Більшість представників медичної професії дотримуються думки про те, що медична помилка є об'єктивним явищем і виникає внаслідок недостатньої розвиненості медичної науки, атипового перебігу хвороби, індивідуальних непередбачуваних особливостей організму людини, недосконалості діагностичної апаратури або навіть добросовісної омани лікаря, водночас не тягне за собою юридичних наслідків у вигляді відповідальності. На протиположному підході юристи вбачають у діях або бездіяльності лікаря медичну помилку за наявності лише негативних наслідків для здоров'я та життя пацієнта – погіршення стану здоров'я, інвалідності або смерті, не оцінюючи правомірність дій або бездіяльності медичного працівника.

З'ясування юридичної природи медичної помилки має велике практичне значення також через загрозу притягнення медичного працівника до юридичної відповідальності майнового характеру – цивільно-правової чи взагалі пов'язаної з обмеженням волі – кримінально-правової відповідальності.

За визначенням О. Мостовенко, «Лікарською помилкою є помилка, яка має місце внаслідок неправильних дій лікаря в процесі постановлення діагнозу або призначення лікування» [4, с. 39].

Погоджуючись із цією думкою загалом, слід зауважити, що поняття медичної помилки є ширшим за поняття лікарської помилки, адже включає в себе помилки будь-кого з медичних працівників, а лікарська помилка передбачає лише помилку лікаря під час здійснення ним лікарської діяльності.

За Р. С. Титкало та Т. В. Гандзій, «Медична помилка – це недбалі, несумлінні, необережні дії та прийоми з надання медичної допомоги (послуг), результатом яких виявилось тілесне ушкодження або смерть пацієнта» [5, с. 100].

На думку О. В. Оніщенко та В. В. Єрзаулова, «Медична помилка – це дії або бездіяльність медичного працівника, які призвели до негативних для здоров'я чи життя пацієнта наслідків та які викликані об'єктивними факторами, в силу яких виключається можливість притягнення медичного працівника до юридичної відповідальності» [6, с. 95].

Адвокат Я. Триньова підкреслює, що в юриспруденції поняття лікарської чи медичної помилки розглядають крізь призму наявності або відсутності вини у діях конкретної особи, зокрема медичного працівника. Поняття вини є більш значущим, ніж усі інші розуміння так званої лікарської помилки. Відповідно до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність [7].

Також вона звернула увагу на те, що за будь-яку лікарську помилку може настати правовий наслідок у вигляді компенсування шкоди. Зокрема, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) передбачає, що майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної чи юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної чи юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо доведе, що шкоди завдано не з її вини.

Правовою основою відшкодування шкоди, завданої здоров'ю та життю особи, є низка норм ЦК України, зокрема ст. 22 ч. 1 (Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди); ст. 23 (Відшкодування моральної шкоди); ст. 906 (Відповідальність виконавця за порушення договору про надання послуг); ст. 1166 (Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду); ст. 1167 (Підстава відповідальності за завдану моральну шкоду); ст. 1168 (Відшкодування моральної шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи); ст. 1195–1203 (статті, що регулюють порядок відшкодування моральної шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю); ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» (Права споживача у разі порушення умов договору про виконання робіт / надання послуг).

Стаття 1172 ЦК України передбачає відповідальність закладу охорони здоров'я за шкоду, завдану його працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків. Причому норма цієї статті передбачає відшкодування шкоди і майнової, і моральної [8].

Слід підкреслити, що медична організація відповідає не просто за фактичні дії медичного працівника, а сама є особою, що заподіяла шкоду. Дії і воля працівників під час виконання трудових (цивільно-правових) обов'язків розглядаються як дії і воля самої юридичної особи, оскільки зазначені особи висловлюють її під час виконання обов'язків із надання медичних послуг. Коли йдеться про медичного працівника, який займається індивідуальною медичною практикою, то відповідальною є особа, яка безпосередньо завдала шкоди.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що медична помилка має суперечливу правову природу, дискусійним залишається поняття медичної помилки та правових наслідків її вчинення. Основною причиною юридичної невизначеності цієї категорії є відсутність у національному законодавстві легального визначення медичної помилки.

Проте пропонується під медичною помилкою розуміти винні дії або бездіяльність медичного працівника, пов'язані зі здійсненням ним медичної діяльності, внаслідок вчинення яких спричиняється шкода здоров'ю або життю пацієнта чи виникає загроза спричинення такої шкоди.

Отже, можна стверджувати, що медична помилка за своєю юридичною природою є цивільно-правовим деликтом у сфері охорони здоров'я та має такі кваліфікаційні ознаки: по-перше,

вчиняється спеціальним суб'єктом – медичним працівником, по-друге, обов'язковим є наявність вини (у формі необережності), по-третє, такі дії або бездіяльність спричиняють шкоду здоров'ю чи життю пацієнта або створюють загрозу настання таких наслідків. Вчинення медичної помилки тягне за собою настання цивільно-правової відповідальності.

Причини виникнення таких помилок прийнято поділяти на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивними, зокрема, є: відсутність належних умов, необхідних для проведення повноцінного лікування; недосконале вивчення медичною наукою причин виникнення захворювання та ланок його перебігу; недосконалість способів лікування захворювання; індивідуальні особливості організму пацієнта та важкість його стану, наприклад, індивідуальні особливості будови органів пацієнта чи вроджені вади розвитку.

До суб'єктивних належать такі: недостатньо високий рівень підготовки конкретного медичного працівника; неправильне трактування медичним працівником результатів проведених діагностичних процедур; недооцінка чи переоцінка лікарем рекомендацій фахівців інших спеціальностей, запрошених для консультації [9].

Проаналізувавши причини виникнення та ознаки помилок, викликаних суб'єктивними факторами, С. В. Антонов приходить до висновку, що такі помилки містять вину медичного працівника, і відповідно зумовлюють застосування цивільно-правової відповідальності [3, с. 20]. До того ж єдиною формою вини у цьому разі буде необережність. Наявність умислу автоматично переводить помилку до розряду злочинів.

Поряд із помилкою лікаря, що тягне за собою відповідальність, є також такі помилки – дії або бездіяльність медичних працівників, – що мають казуальний характер або прирівнюються до непереборної сили, і відповідно не передбачають настання цивільно-правової відповідальності.

У якості прикладу варто згадати Постанову Верховного Суду у справі № 572/2718/19 від 26 жовтня 2022 р. У цій справі позивачка вимагала відшкодування моральної шкоди за ненадання медичної послуги через бездіяльність лікаря, через що її дитина померла. Проте у цій справі були наявні невідворотні обставини, і суд дійшов висновку, що не можна вважати протиправним непроведення медичним персоналом пологового відділення Сарненської ЦРЛ скринінгу (відбору зразків крові) на фенілкетонурию у січні 1990 р. за умов, коли такий скринінг було запроваджено в цій лікарні лише із грудня 1990 року [10].

Медична помилка – це завжди неправомірні дії медичного працівника, під якими треба розуміти нехтування ним встановлених у медицині правил (протоколів) лікування та діагностування, знаннями медичної науки про функціонування людського організму, про наслідки застосування певних медичних препаратів у певних станах (вагітність, хронічні захворювання, патології тощо), якими він повинен володіти відповідно до своєї спеціалізації. Звичайно, неправомірність дій має встановлюватися залежно від кваліфікації лікаря, сфери його знань та сучасного підходу медичної науки до лікування та діагностування лікарем певних захворювань. Правомірність дій або бездіяльності медиків повинна оцінюватися, виходячи з сучасного стану розвитку медичної науки та практики. Звісно ж, неправомірність дій буде встановлюватися в кожному конкретному випадку судом, але з аналізу статистичних даних та судової практики можна зробити висновок, що до таких дій, зокрема, належать нехтування та порушення медичними працівниками встановлених у медицині протоколів лікування та діагностування, неувважне ставлення до хворого, неналежне виконання своїх професійних обов'язків, недостатня кваліфікація, одним словом – недостатня майстерність або халатність лікаря. Медична помилка як казус буде виключати настання цивільно-правової відповідальності.

Отже, особливою підставою відшкодування шкоди, завданої при наданні медичних послуг, є медична помилка, яка розглядається як медичне та правове поняття одночасно і під якою пропонується розуміти винні дії або бездіяльність медичного працівника, пов'язані зі здійсненням ним медичної діяльності, внаслідок вчинення яких спричиняється шкода здоров'ю або життю пацієнта або виникає загроза спричинення такої шкоди. Поняття медичної помилки є ширшим за поняття лікарської помилки, адже включає в себе помилки будь-кого з медичного персоналу, який надає медичні послуги чи допомогу, а лікарська помилка передбачає лише помилку лікаря під час здійснення ним лікарської діяльності. Необхідно відрізнити випадки

завдання шкоди пацієнтові внаслідок неправомірних дій медичного працівника та внаслідок дії невідворотних обставин, за існування яких не відбувається оцінка дій лікаря, а існує лише шкода як наслідок випадку (казусу).

Abstract. The article examines the concept of a medical error. The analysis of this phenomenon gives reasons to consider it as a medical and legal concept at the same time. It was determined that the causes of medical errors can be divided into objective and subjective. It is pointed out that it is necessary to distinguish between cases of harm to the patient as a result of the wrongful actions of a medical worker and as a result of the action of unavoidable circumstances, in the presence of which there is no assessment of the doctor's actions and the onset of liability, but there is only damage as a consequence of the incident.

Keywords: medical error, damage, compensation for damage, civil liability, wrongful actions, incident.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мкртчичева М. Проблема: Помилитися за здоров'я. Українське законодавство не передбачає лікарських помилок. *Український юрист*. 2021. № 7–8. URL: <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/ukrainske-zakonodavstvo-ne-perebchae-likarskih-pomilok/> (дата звернення: 18.03.2023).
2. Грабар О. С. Щодо визначення медичної помилки як підстави відшкодування шкоди. *Теорія і практика сучасної науки та освіти*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 11–12 грудня 2022 р.). Львів: Львівський науковий форум, 2022. С. 59–62.
3. Максименко А. В. Проблема лікарської помилки. *Kharkiv international annual scientific meeting*: матеріали науково-практичної конференції студентів, молодих вчених та лікарів (Харків, 20 травня 2020 р.). Харків: ХНМУ, 2020. С. 114–115.
4. Мостовенко О. Поняття, ознаки та класифікація лікарських помилок. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 37–40.
5. Титикало Р. С., Гандзій Т. В. Лікарська (медична) помилка: медичне та правове поняття. *Юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 99–103.
6. Овніченко О. В., Єрзаулова В. В. Медична помилка: правовий аспект. *Юридичний вісник*. 2013. № 2. С. 92–96.
7. Медична помилка як об'єктивний атрибут практичної діяльності медичного працівника. URL: <https://www.umj.com.ua/article/165368/medichna-pomilka-etichni-ta-pravovi-aspekti> (дата звернення: 17.03.2023).
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
9. Лікарська помилка: види, причини, наслідки. URL: <https://medplatforma.com.ua/article/926-lkarska-pomilka-vidi-prichini-nasltdki> (дата звернення: 26.10.2022).
10. Постанова Верховного Суду від 26 жовтня 2022 р. у справі № 572/2718/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107011846> (дата звернення: 26.10.2022).

УДК 342.56

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Д. Л. Драч, Т. В. Міхайліна

Анотація. Стаття присвячена дослідженню актуальних проблем судового провадження у справах про адміністративні правопорушення. За допомогою загальнонаукових методів (аналіз, синтез, дедукція, індукція, діалектичний, системно-структурний методи) з'ясовано вплив нормативно-процесуальних проблемних аспектів на якість судового провадження; приватнонаукові методи (правове моделювання, формально-юридичний метод) сприяли аналізу судової практики, наукової літератури і проєктуванню необхідних законодавчих змін; спеціальні методи (кібернетичний, синергетичний методи) використовувалися для виявлення особливостей структури положень КУпАП та їх цільового призначення, формулювання перспектив їх удосконалення. Визначено й охарактеризовано проблеми судового провадження у справах про адміністративні правопорушення, досліджено новітні наукові джерела і судову практику та розроблено пропозиції щодо удосконалення правового регулювання судочинства у справах про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: судове провадження, справи про адміністративні правопорушення, правове регулювання, проблемні аспекти.

Вступ. Судочинство в справах про адміністративні правопорушення покликане забезпечувати реалізацію завдань провадження у справах про адміністративні правопорушення, які визначені ст. 245 КУпАП, що включають: своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування